universität innsbruck
Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Második Nyelvgyakorló- és olvasókönyv. Az ausztriai birodalombeli katholikus föelemi és városi iskolák számára

Bécsben, 1861

Második szakasz

urn:nbn:at:at-ubi:2-13268

Második szakasz.

Közlemények az állatországból.

---

50. Az oroszlán.

Az oroszlán hazája Afrika. Állatok királyának neveztetik, minthogy nagy erővel és parancsoló külsővel bir.

A macskafajú ragadozó állatokhoz tartozik, s leginkább hússal táplálkozik. A himet szép sörénye különbözteti meg a nősténytől. Ordítása messze elhat, melynek hallatára a legbátrabb lovat is rettegés fogja el.

Lajos a thüringiai gróf, szent Örzsébetnek férje, egy ausztriai herczeg rokonától egy nagy oroszlánt kapott ajándékul. Lajos az állatot kettős rostélyu kalitkába záratta.

Történt, hogy Lajos egy reggel korán fölkelvén könnyen öltözve, csupán egy köpenyt öltvén magára, az udvaron föl s alá járt.

A szolga, kinek kötelessége volt az oroszlánnak eledelt vinni s kalitkáját tisztogatni, a kalitka kisebb ajtaját nem zárta be erősen. Az oroszlán rettenetes alakjában egyszerre a gróf előtt terem. A gróf egyedül és fegyver nélkül volt, de nem vesztvén el éberségét, és öklét az oroszlánnak szegezvén, keményen rá kiálta. Erre az állatkirály elveszti rettentőségét, s a gróf lábaihoz földre borul, és farkát csóválja, mintha benne urát ismerte volna. A toronyőr meghallván a lármát, kimegy a torony erkélyére, s látja a veszedelmet; lármát üt, elékiáltja a cselédeket és az oroszlánőrt, ki azt ismét kalitkájába vezeti.

Mindnyájan meggyőződtek arról, hogy Isten az ő urokat azért szabadítá meg, mivel mind ő, mind asszonyuk Örzsébet igen erényesek valának. A vár kapujára emlékjelül oroszlánnal küzdő férfiú vésetett.

51. A tehén.

A tehén ismeretes háziállat. Lábain két részre oszlott, hasított körmei (csülkei) vannak. Eledelét (a takarmányt), miután lenyeli, ismét visszaveszi (visszakéri) szájába s újra megrágja. Ennélfogva kérődző állatnak mondatik.

A tehén adja a tejet, melyből irósvajat és sajtot készítnek. Nyers bőrét a timár ki-

készíti. Tehát igen hasznos állat, s némely családot egészen kitart.

Egy faluban lakott egy özvegyasszony, öt árvának anyja; igen szegény levén, kézi munkájából csak szüken táplálhatá családját. A mit csekély földjéről aratgatott, gyermekeinek a szükséges kenyérre is alig volt elég. Egy évben rossz termés volt, s hozzá még egyetlen tehene is elhullott, s ez őt és gyermekeit igen nagy szükségbe dönté. — Erre a szegény anya igen elkeseredett és monda: Koldulnom nem lehet; a dolog és szorgalom nem használ! jobb lenne, ha meghalnék! A mint egy vasárnap igy aggódva üldögél, meghallja a falubeli harang szavát, és ez reá nézve énhyítő szózat vala, mert az ötlött eszébe, hogy majd igy harangoznak nem sokára az ő termetésére is! — Erre belép a szobába leánya, s mond: Anyám, már misére harangoznak. Majd én házőrzőnek maradok! — Ezt azért mondá a leány, mivel anyja vasárnap a szent misén kivül predikácziót is hallgatott, s mindig vidámabban jött haza. Az özvegy tehát szomoru szívvel a templomba méne, s ott egy oszlop mögé vonult, hogy szomoru arczát ne lássák. A mint predikáczió előtt a „Jöj el Szentlélek"-et kezdik énekelni, ő elfojtott keserüségében alig vala képes a néppel énekelni, s könyeit alig titkolhatá el. És midőn a plebános elmondá, mennyire szeret ben-

nünket az Isten; mily kegyes hozzánk . . . minden szó könnyebbített szivén. — Szent mise után megvigasztalódva ment haza, s megmeggondolta a predikációban fölhozott e mondatot: Az igazak imádsága meghallgattatik. — Isten, monda ő, látta könyeimet; megszünteti azokat, ha jónak találja.

E községből egy vagyonos ember, szinte a templomban levén, észrevette az özvegy szomoruságát. Az Isten kegyességéről mondott predikáczió ennek is szivére szolgált, s az özvegyet látván, gondolá magában: Ennek szivét titkos bú emészti, azért Isten kegyességének meggondolása is könyekre fakasztja, s alig ha oly nyugodtan jön Isten házába mint én. Ugyanazért az özvegy felől kéz alatt tudakozódék. — A mint egy este az özvegy gyermekeivel együtt az alig pislogó mécs mellett ült, s egymást vigasztalva föltevék magukban, hogy folyvást szorgalmasan fognak dolgozni, igy szóla az anya: Előbb neveljünk föl egy kis kecskét, azután majd talán ismét tehetünk szert tehénre. A mint az anya e szavakat mondá, ugy tetszék nekik, mintha künn az ajtónál tehén bögést hallottak volna, a mi ujra elszomorítá őket, mert eszökbe jutott elesett tehenök.

De az ajtón csendes kopogást is hallván, megijedének, miután pedig az ajtó megnyilt, belép egy ember s mond: Im egy jó barát-

totok köszöntet, s küldi nektek e tehenet. s e nehány zsák rozsot. Erre elbámulának, s előbb hogysem kérdezősködhettek, vagy megköszönhették volna, az ember már eltávozott. A tehén pedig künn egy fához volt kötve. Fekete volt ez fehér foltokkal tarkázva, és sokkal szebb az előbbinél. A gyermekek örvendező lármával vezették az istállóba, a rozsot pedig a kamrába vitték, s anyjok sirt örömében. Másnap maga jóltévőjök jött el az özvegyhez és monda: Tegnap ön a szentegyházban könyeit mutatta be Istennek, azért ő megvigasztalá önt. Én már rég tartoztam hála áldozattal. Ő gazdagon megáldott engem. Azért legyen ön oly jó és fogadja ezt tőlem, mint tartozást, melyet örömest rovok le. Köszönöm Istenemnek, hogy a templomban szivemet megindította, hogy önön segítsek. — Ezt mondván a férfiú, vigasztalva válának el egymástól.

Az Isten kegyes voltának meggondolása igy vigasztalta meg az özvegynek szivét, s igy indította könyörületre a jóltévőt.

---

1. Jó állat a tehénke, reggel tejecskével vendégel, délben pedig hússal, levecskével.
2. Túrós lepényt, galuskát sem lehetne enni, ha nem hagyná magát a jó bocza megfejni.
3. Mert a túrót nem másból csinálják mint tejből a vajat sem köpülik másból mint tejfelből.

4. Szappant főznek faggyából, hogy tisztán járhassunk; nagyon sok gyertyát öntnek, hogy este láthassunk.

5. S nehogy borzas maradjak fölkelvén az ágyból, édes mamám fésűt vett a bocza szarvából.

6. Hát a bőre mivé lesz! lószerszámot varrnak abból, és tartós csizmát a munkás magyarnak.

52. A juh.

A juh, gyapja miatt talán még hasznosabb, mint a szarvasmarha. Belőle mindent használhatunk: tejét vajnak és sajtnak, gyapját posztó-, kelme- és kalapnak, húsát asztalunkra, faggyát gyertyára, bőrét pergament-, czipő- és keztyűre, nyiratlan bőrét bundafélékre, belét hegedühúrokra, ganéját szántóföldeink és kertjeink megtrágyázására.

A juh együgyü, gyenge és félénk állat; magát védelmezni, s magán segíteni nem képes. Jöjön feléje csak egy kis kutya s ugassa meg, azonnal szétfut az egész nyáj, s félelméből alig képes magához jöni. Egy kis gyerkőcze szétriaszthatja őket, s az anyabirkák még annyi bátorsággal sem birnak, hogy bárányaikat védelmezzék, holott a tyuk is szembeszáll csirkéiért. A juhok pásztorukat könnyen megismerik, s örömest engedelmeskednek neki. A hová ez megy, oda mennek ők is, s szavára jobban hallgatnak, mint némely gyermekek szüléik- vagy tanítóikéra, nem is

szélednek el, hanem mindig körüle együttmaradnak. Ekkép legelnek a mezőn gond nélkül, s táplálkoznak oly füvekkel, melyek nekik legjobban izlenek, mig végre haláluk órája üt. Ekkor nyugodtan mennek a vágóhelyre, s oly kevéssé védelmezik saját életöket, mint védelmezik fiaik életét. Sok elvesz közölök az ugynevezett kergeség- s mételyben, s más ragályos nyavalyában.

Május és néhol september hónapban is tisztára mosatnak és megnyiratnak. Egy jó termetü juhról 2—4 font gyapjút is nyirnak.

A juh csaknem az egész föld kerekségén. meleg és hideg tartományokban, megél; de nem mindenütt kaphatni róla egyenlő mennyiségü és finomságu gyapjút.

Tánczos szamár.

Egy csacsinak igen jól ment dolga,
Könnyebben élt mint sok munkás szolga.
Szénát, zabot elegendőt kapott,
S télen nyáron csinos ólban lakott.
De ő ezen sok jót keveslette.
A mint farsang végén észrevette,
Hogy a juhász dudaszónál mulat,
Ugy elhagyá a jámbor indulat,
S oly kedve gerjedett táncolásra,
Hogy már gondolni sem tudott másra.
Csak ugy turkált mindent maga mellett,
Minden rosz volt neki, mi sem kellett.

Végre egy macskát fogad dudásul,
S azzal a befagyott tónak indul.
A sima jégre alig hogy rá lép,
A tó körül összecsődül a nép. —
Rá kezdik a Csacsinszky nótáját,
Füles ur összeüti bokáját.
De alig hogy kettőt, hármat ugrik,
Szörnyű ordítással hasra rogyik.
Dudás ur ijedtében elszaladt,
S a nép nevettében majd megszakadt.
Szegény csacsi! nem ok nélkül nyögött,
Mert jaj! a keresztcsontja eltörött,
S a nagyravágyónak harmadnapon
Bőrét árulgaták a piaczon.

53. Az egér.

Az egér fürge kis állat. Élénk és ravasz szemei vannak. Hamvas szőre finom és puha, feje hegyes. Félénk, és a legkisebb zörrenésre is elbujik. A süldisznótól s macskától jobban fél mint az embertől. Az ember fogót, csaptatót állít föl kiirtására, de egyik a másik kárán okul. Mert hogy szaglása igen finom a fogóhoz vagy csaptatóhoz, mely társát becsipte, nem egykönnyen közeledik. Sült szalonnán legörömestebb nyalakodik. — Az egér szárazon legörömestebb van, de úszni is bir, csakhogy nem sokáig. Az öregek igen gondoskodnak fiaikról. A fiatalok sokszor igen oktalanok, s meggondolatlanul mennek a veszély- és halál torkába. — A házi egerek igen kártékonyak, sok holmit összerágnak.

Ellenök egy jó macska többet ér, mint a fogó vagy méreg. Még kártékonyabbak a mezei egerek, mivel ezek a zöld vetéseket és gabonát pusztítják, de legnagyobb kárt tesznek az elvetett magban.

54. A vakand.

A vakandnak első lábai lapátidomuak, s ormánya hegyes. A földet föltúrja; az ember mégis igen igaztalan irányában, ha azt gondolja, hogy a vakand a növények gyökerit is elrágja. Ezt nem ő teszi, hanem a lótetű és férgek, melyeket a vakand fölkeres és megemészt. Igaz, tőle az nem igen szép, hogy ily alkolommal a kerteket, réteket és mezőt elcsúfítja túrásaival. Ez okból méltán irtják ki onnét, hol nagyon elszaporodik.

55. A nyúl.

A vadászat alá tartozó állatok közt legismeretesebb a nyúl. Minthogy ezt a vadász igen üldözi, ritka mulik ki természetes halállal. Mégis a síkföldön nem ritka a nyúl, sőt egy kis kimélet mellett sokkal több, mint a földmivesek kivánnák; mivel a nyúl igen szapora állat. Mikor ellensége közeledik, fé-

lénksége már futásra készti. Ha arra kerül a sor, hogy megmentse magát, oly fortélyos, hogy az ember föl sem tenné felőle. Igy például mikor fölugrik, először keresztül-kasul szökdel, hogy üldözőjét tévedésbe hozza, s nem is fut egyenesen fekhelyére, hanem tévutakon, hogy üldözője eltéveszsze a nyomát. Le-lehasal erősen a földre, s a kutyák és vadászok elsietnek mellette, mi földszinü külseje levén, könnyen megtörténik. Nyáron nem igen bántják, részint mivel bőrének ekkor nincs becse, részint mivel a vadászat ez által jövőre megrontatnék. Hogy az erdőtlen vadászkerületekben a ragadozó állatok s viharos idők ellen némiképen megótalmazhassák magokat a nyulak a bokrokat gondosan meghagyják. Nagyobb erdőségek- és hegyekben nagyobbak ugyan a nyulak, de ritkábbak mint a síktéren, valószinüleg minthogy ott rókák, nyestek és egyéb ragadozó állatok által üldöztetnek, és talán, mivel a szántóföldek dús táplálékai ott hiányzanak, melyekben ők minden esetre nagy részben a földmives rovására lakomáznak. Legnagyobb kárt okoznak a nyulak télen a fiatal gyümölcsfákban, oltványokban, melyekről a gyenge héjat lerágják. Ugyanazért e vadállatokat, daczára izletes húsuknak, haszonvehető bőrük- és szőrüknek, valamint azon gyönyörnek is, melyet a vadászat egyeseknek nyujt, meg-

szaporodni nem hagyják. A nyúl jóllehet igen gyors, még sem távozik messze eredeti fekhelyétől.

A nyúlról sok hasonlatosság, közmondás és talány van. Igy például mondják a félénkről: „Félénk mint a nyúl;“ „nyúlszivü.“ Az ébren alvóról: „Ébren alszik mint a nyúl.“ Továbbá: „Tudja hol fekszik a nyúl;“ vagy: „Kicsiny a nyúl, mégis megfuttatja az agarat;“ vagy: „Hamar cselt vet az öreg nyúl;“ vagy: „Hosszú mint a nyúl farka.“ „Mikor fél a nyúl?“ „Miért fut a nyúl a hegyre?“ „Miért nyúl a nyúl?“ „Mikor fájnak a nyúlnak a fogak?“ „Mikor megy a nyúl hegynek?“

56. A fiú és az evetke (mókus).

Tudom a mogyorót mily nagyon szereted,
Jer hozzám, evetke, eltartlak tégedet.

Megköszönöm szépen! — felelt az evetke, —
Elmennék, csak tőled kijőni lehetne.

Szólt a fiú: Ne félj, mind a mit csak szeretsz,
Elődbe mindennap bőven terítve lesz.

Felelt az evetke: Nem szorulok rája,
Fogságban senkinek sem kedves konyhája.

Inkább itt maradok és itt keresgélek
A szabad erdőben, a miből megélek.

Ágról ágra gyorsan kedvemre szökdelek,
Kedvesebbek nekem itt az eledelek.

Elégnél is többet mindenkor találok,
Ha reggeltől estig jól utána járok.

*

Es csak mindig legjobb ize vagyon annak,
A mit fáradsággal keresek magamnak.

57. Az iramgím (nyargalócz).

Minden égalj számára alkalmas állatokat teremtett az Isten, hogy az embernek szolgáljanak. Nekünk a lovat és szarvasmarhát; a sivatag puszták lakóinak a tevét; a jeges észak lakóinak az iramgímet adta. Nincs állat, mely e lakhatlan földre alkalmasabb volna, mint az iramgím; a szamojéd és lappnépnek mindene ez: lova, fejőstehene s vágómarhája.

Az iramgim a szarvasok neméhez tartozik; a közönséges szarvastól mindazáltal rövidebb lábai és rövidebb nyaka, melyet vizirányosan hord, megkülönböztetik. Azonfölül szarva vékony és sokágú, és végén lapátalakú.

Vadan különösen Lapphon és Grönlandiában találtatik. A déli részben azonban nem tenyészik; már a szentpétervári éghajlatot (Oroszországban) ki nem állja. Az iramgím legelője hóval borított pusztaság, hol tápszereit a hó alól kaparja, túrja ki. Az orrán és lábain levő kemény bőr igen könnyíti ez élelem-kereset-módot. Tartása kevésbe kerül mindaddig, mig a hólepelt maga el birja kaparni; de ha a tél esővel kezdődik, s igy

a földet jégkéreg borítja el, akkor a legnagyobb szükséget szenvedi. Ekkor kénytelen a gazda vén fényüket levágni, hogy állatait ezek zuzmójával tengesse. Különben az iramgím főtápszere az iramzuzmó. Ezt ő habár két-három lábnyi mélységre van is a hó alatt, megérzi.

Minthogy élelmét az iramgím maga keresi, a tulajdonos kénytelen télen nyáron nyájával ide s tova vándorolni; de ezen állata böréből készített bundája őt a hideg ellen megvédi, a világos éjek ébren tartják, s a kutyák játékai elüzik unalmát. Állatai ezen zuzmótól, kivált az iramzuzmótól, télen jól meghíznak, nyáron ellenben ismét megsoványodnak.

Az iramgímet fejhetni május közepétől kezdve october végeig. A fejés kétszer történik napjában, reggel és este, a tej megalszik, s belőle sajtot készítenek.

Az iramgímet tizenhat éves kora előtt vágják le. Húsa megszáríttatik vagy fölfüstöltetik, s télre eltétetik; mivel a lakosok tavaszkor és nyáron hallal, őszkor pedig hófajddal élnek.

Az iramgím homlok- és lábbőréből igen jó lábbelit, szarvaiból enyvet, böréből ruhát és köpenyt szoktak készíteni, ezt a svédek is megveszik; inaikból végre fonalat sodornak. Kétszáz házból álló község 30,000 iramgímet

is birt s évenkint ép ennyi bőr küldetett külföldre. E bőröket többnyire átlyuggatják a nyüvek, s ez becsöket csökkenti.

Télen az iramgím szánt húz egy kötélnél fogva, mely lábai közt nyúlik el; a gyeplő pedig szarvára köttetik. Csupán egy személyt, s körülbelül tiz font terhet húzhat; de azzal azután hat, sőt tiz mérföldnyi utat is megtesz ugyanannyi óra alatt, csak néha-néha kifújhassa magát, s egy darab havat vehessen szájába. Ha elfárad, előbb körülnéz, azután földre veti magát; ekkor, hogy az utat tovább folytathassa, legalább egy óráig legeltetni kell őt.

E hasznos állat nélkül a magas észak lakói még szegényebbek lennének, mint a minők most hozzánk képest, sőt kérdés: vajjon ez állat nélkül hazájokban megélhetnének-e.

58. A kutya mint inas.

Egy barátomnak, igy beszélé valaki, volt egy kutyája, melyet ugy kitanított, hogy minden reggel, midőn füttyentett neki, az ablak mellett levő asztalra ugrott. Ekkor szájába adá a kutyának a tobákszelenczét, melybe pénzt tett, s az átellenben levő házra mutatott, hol tobákárus lakott, és czimere egy pipázó török volt. Azután ha rákiáltott: „Azor! indulj!“ a kutya naponként átfutott a

tobákárushoz. Az ajtót, ha kaparta, kinyiták neki, a szelenczét elevevék, s tobákkal megtöltve ismét hazavivé. Ezen barátom ekkor Bécsben lakott. Nehány év múlva Prágába költözött. Esetleg ott ismét olyan házban vett szállást, melynek átellenében hasonlóul tobákárus lakott, s ennek czimere szinte pipázó török volt. A kutyát ismét az asztalra szólítja, átadja neki a szelenczét a pénzzel, mutatja az átellenes házat, s mint máskor ismét a szokott „Azor! indulj!“ szavakkal szólítja“ Az úr kiváncsian néz ki az ablakon, vajjon kutyája itt is teljesíti-e parancsát. De a kutyát nem látja, várakozik rá, de hiába; aggódni kezd, kimegy az utczára s fütyöl . . . de a kutya nem jön elé. Minthogy a kutyát igen szerette, kihirdetteté hogy eltévelyedett, s a megtalálónak 10 frt. jutalmat igért, de mind hiába. Hamadnapra végre kaparást hall az ajtón, kinyitja, és Azor volt, de nagyon elnyomorodva. Leteszi ura lábához a tobákszelenczét s maga is oda fekszik. Csak sok idő után jött ismét magához. A szegény állat a tobákot Bécsből hozta.

59. A dühös eb.

Ha a kutyát roszul tartják sokszor dühbe vagy veszettségbe esik. Ezen irtóztató betegség kezdete bizonyos kedvetlenség-, levert-

ségben mutatkozik. Magánosságot keres, nem eszik, a helyett, hogy ugatna, csak morog, füleit, farkát leeresztve, szédeleg, mely állapot lépéseit is ingadozókká teszi. Mindenkit álnokul rohan meg, s minthogy kezdetben nem könnyen vehetni észre ez iszonyú betegséget, azért hagyjunk békét minden kutyának.

Ha a düh egészen kitört, akkor a kutya lihegni kezd, nyelvét kilógatja, szája habzik, s a viztől irtózik." Majd tántorog, mintha álmos volna, majd ismét egyet ugrik, s e közben az egyenes útból kitér. Szemei zavarosak és könyeznek, nyelve ólomszinű. Szemlátomást fogy, s minél közelebb van életének vége, dühössége annál nagyobb.

A dühös vagy veszett ebnek marása igen veszélyes, következései legborzasztóbbak, s a leggyorsabb segélyt igénylik. Mindenek előtt a megmartnak sebét jól ki kell nyomni, s a vért és a nyálat, vagy inkább tajtékot, belőle kimosni, és azután is a sebet lúggal, szappannal, meszes vagy sós vízzel, vagy ennek hijában legalább tiszta vizzel mosogatni. A sebet tüzes vassal kiégetni is jó. Mivel pedig a veszett eb marásától a megsebesült is ugyan azon borzasztó betegségbe szokott esni: lehető leggyorsabban értelmes orvost kell híni a beteghez, s az ő rendeleteit pontosan teljesíteni.

60. Az emlős állatok.

A majom, kutya, farkas, róka, macska, oroszlán, nyest, medve, vakand, mokus, egér, nyúl, ló, szamár, teve, szarvas, kecske, juh, szarvasmarha (ökör, tehén), disznó, elefánt, a vizben élő czetek és mások is piros meleg vérrel birnak, s fiaikat szoptatják. Kisdedök csecsemőnek vagyis csecsszopónak mondatik. Azért emlős állatoknak neveztetnek. Ezek a legtökéletesebb és legnagyobb állatok. *)

61. A tyúk.

A tyúk házi állat. A nőstény jérczének, a hím kakasnak hivatik. A kakas nagyobb mint a jércze. Testét egyiknek is másiknak is toll fedi. A tyúknak főrészei a fej (fő), nyak, derék, szárnyak és a lábak. Feje gömbölyű, ennek tetején van a taréj, alant a torkon két gömbölyű piros husdarab. Csőrében fog nincs, de annál élesebbek annak szélei. Füle, melyben fülcsigák nincsenek, tolla alá

*) A mint az idő és körülmények engedik, az emlős állatokról többet is lehet eléadni. Föladatul szolgálhat az ismeretes emlős állatok leirása, mondatok alkotása, p. a. ló, juh, disznó, kutya, szamár stb. hasznos voltáról.

A többször átolvasott darabok irassanak le.

van rejtve. A tyúk előre is hátra is csavargathatja nyakát. Dereka tojásdad; melle erősháta széles. Farktollai fölállanak, s a kakaséi ívesek mint a sarló. Szárnyain evezőtollak, lábain ujjak és karmok vannak. A tyúk lábain állhat, mehet, és velök kaparhat, csőrével csíphet és magot ehetik, szárnyaival repülhet, de nem oly gyorsan és ügyesen, mint a többi madarak. Igen jól lát és hall.

A jércze tojik. Ha tojott, rá kodácsol. A tojásnak külső része tojáshéjnak neveztetik, ebben van a tojás fehére és sárgája. A jércze kotlik, és mintegy három hétig folyvást a tojáson ül. A tojásból kis csirkék kelnek ki. A mint a csirkék a tojásból kibujnak, azonnal ide s tova futkosnak. A fiastyúk hiven őrzi kicsinyeit és gondoskodik felőlök; összehíja őket enni s gondja van rá, hogy mindegyik kapjon valamit. Napközben viharos időben gyakran, éjjel pedig majd mindig szárnyai alá veszi és melegen tartja őket. Ha a fiastyúk ragadozó madarakat vagy bármily ragadozó állatot, p. macskát vagy nyestet vesz észre, azonnal aggódva híja és szárnyai alá gyüjti fiait s védi az ellenség ellen. Oda vezeti őket, hol maguk is találhatnak magvakat vagy férgeket; sőt kincsinyei számára ki is kaparja és húzogatja azokat a földből. A tyúkok szemes gabonával, kenyérrel és férgekkel táplálkoznak, néha fövenyt is nyel-

desnek; örömest élnek együtt s pedig békében. A jérce a csirkékről gondoskodik, a kakas pedig az egész jérczesereg fölött őrködik; s más kakas irányában veszekedő, — de a jérczékkel békében él. Halkal és büszkén lépdel a jérczék mellett mint egy vezér. Lármáját kukorikolásnak nevezzük. Igen éber állat; hajnallodván kukorikolással jelenti, hogy nem sokára megvirad, s mintegy serkenti a mélyen alvókat, hogy ébredjenek napi munkájokra.

Közmondássá vált a tyúk- és kakasról: „Tyúkokkal fekszik le.“ — „Vak tyúk is talál néha búzaszemet.“ — „A gonosz titkot a tyúk is kikaparja.“ — „Mely tyúk sokat kodácsol, keveset tojik.“ — „Annyit tud hozzá mint a tyúk az abc-hez.“ — „A kakas is úr a maga szemetdombján.“

Csirkeharcz.

Két bolondka kis kakas, mint az öklömnek fele, tréfaságból birkozott, s egyikök sem unt bele.

Vigan folyt a harcz, a mig egyik sem sértette meg másikát, — de végre hej, mégis összevesztenek!

S a szerencsétlen viszály a miatt keletkezett, hogy mulatságuk közé durvaság szövetkezett.

Tarka a bubos csibét porba sujtá hirtelen, ez meg őt nyakoncsipé, Nesze! ugymond, szemtelen!

S lön harag, de nagyszerü, — azt mondja a kronika, hogy taréjuk ugy pirult mint az érett paprika.

Tolluk ég felé meredt, s egyik a másik nyakát megcsikarva, mérgesen küzdék a szilaj csatát.

Hej de szörnyü vészt hozott rájok a harcz. Fölfelé nem figyelvén, vércse im mind a kettőt elnyelé.

A bika.

Mum, mum, bika! vaskarika, mum, mum, bika mú! Agyonlövünk, piff paff — pú! Igy lármázott egy kis sereg parittyázó pajkos gyerek a bikára. De torkára forrott a gúnykaczaj. Jaj, a bika! jajjaj! sikolt már a sereg, s a földön hentereg. Leverte a bika; mint a vaskarika két szeme ugy forog, szájából hab csorog, s ezt bembeli fölöttök: Iskolába veletek!

A kecske.

A kecske négylábu állat, szarvat visel és szakállat. Sajtot csinálnak tejéből, czipőt, topánt a bőréből. Szőrének is hasznát veszik, husát juhhús gyanánt eszik.

Szereti a kertészséget, ha rágondol mindjárt béget; de a lombos ágacskának, s a nagyfejü káposztának sehogy se lenne kedvére, ha rábíznák ő kelmére.

62. Az éneklő madarak élete.

Az éneklő madarak vidám életet élnek. Ha a tojásból kikelnek, vagy egészen mezte-

lenek, vagy csak szürkés pehelylyel fedvék és tehetetlenek. De az öregek nagy gonddal táplálják őket, s midőn tápszerrel jőnek a fészekbe fiaikhoz, ezek csiripelve tátogatják eléjök sárga csőreiket. Éjjel pedig szétterjesztett szárnyakkal ül a fiasmadár fészkére, s gondosan betakarja őket, hogy meg ne fázzanak, vagy meg ne ázzanak esőtől, harmattól. Mikor a kis pipék tolla annyira megnő, hogy már repkedni birnak, odahagyják fészköket, s bokorra vagy fára szállnak, és a napon sütközve várják az öregeket, melyek férget, szúnyogot vagy más bogarat hordnak haza, s fiaik szájába dugdossák. Mert arra, hogy magoknak tápszert keressenek, sokáig ügyetlenek a kis madarkák. De ha megtanulják ezt is, és közeledik a tél, nagy részint melegebb tartományokba költöznek, s ott bevárják, mig telünk elmulik. Mikor pedig a fák rügyezni kezdenek, s a cserjék és bokrok kizöldelnek, visszatérnek hazájokba, s vig csiripelésökkel hirdetik, hogy itt a tavasz. Néha roszul is járnak szegények. Némelykor t. i. a kora meleg idő elámítja őket s útra kelnek. Ekkor, ha martius- vagy aprilisben havas és fagyos hideg napok jőnek közbe, a szegény vándorok közől némelyek vagy megfagynak, vagy éhen vesznek el. De ha az idő kedvez, akkor zöld bokron vagy virágos fán megszállnak, ott ugrándoznak, énekelnek

és játszanak egymással kedvökre. Füszálat, szalmát, szőrt, mohot, tollat s több effélét összehordanak, s kikelendő fiaiknak elrejtett helyeken meleg és puha ágyat — fészket — készítenek. Ezután a jércze tojik, s tojását kikelti, mig az alatt a hím neki énekelget. Ha a kincsinyek kikeltek, az öregek minden idejöket azok ápolására fordítják. Ha e munkát hiven teljesíték, egy mostoha idő következik rájok, a vedlés ideje, melyben t. i. régi tollukat elhányják, s újakat kapnak. Ez időben betegesek, nem énekelnek s mintha szégyenlenék meztelenségöket, a legsürűbb bokrokba rejtőznek, mig új tollaik ismét egészen meg nem nőnek.

63. A vándor és a pacsirta.

Kis pacsirta! fönrepülve vig dalod mért előzi meg a fölkelő napot? Istent áldja énekem, hogy lételt adott nekem s táplálatot. Még anyámtól öröklött szokásom ez; vándor! ugy-e te is szinte igy teszesz?

A pacsirta fönrepülve énekel, és a vándor szinte vigan útra kel, szivéikben béke van, a nap nekik boldogan s vigan telik el, és az égben Istennél tetszést nyere mind a kettő hálája s dicsérete.

64. A veresbegy.

Tavasz elején, martius- és aprilisben seregestől megérkeznek vándorútjokból a veres-

begyek, s kellemesen zengedezik énekeiket bokrok- és sövényekben. E kedves madárkának, mely körülbelől hat hüvelyk hosszú, és szárnyait ki terjesztve nyolcz hüvelyk széles, csőre, lába és karma feketés; háta olajzöld-szinű; szárnyainak alsó csucsai sárgás pettyesek, ezeket tükörnek nevezik. A hímnek nyaka alja — begye — barna-piros. A hímtől alig különbözik a jércze; mégis halaványabb piros a begye, és világosb lábai kissé elütnek amazéitól. Veresbegyet minden lombos és tüleveles erdőben találhatni. Vidám kis madár, sokszor, kivált ha jól érzi magát, le-lebukik; igen kiváncsi, mindenfelé tekintget, s mi neki föltünőnek látszik, megnézi; gyorsan szökdécsel, örömest repdes közel a földhöz és fürdik, ha nincs költözködőben. Tápszerei: férgek, bogarak, bogyók, különösen bodza és vadberkenyefa-bogyók. Aprilisben az erdőben keres rejtekhelyet, ott a földön valami gödröcskében mohból fészket készít, melyben a jércze 4—6 sárgás-fehér tojást rak le. Fiai pelyhesek mint a libák. A hímnek éneke különösen alkonyatkor igen kellemes. Szobában is tarthatók a veresbegyek s szép énekeikkel az embert mulattatják; de hogy bajuk ne legyen, vagy szabadon repkedve kell őket hagyni a szobában, vagy tágasb kalitkában tartani. Fogságukban többnyire reszelt murokkal — sárga répával ke-

nyérmorzsával, apróra vagdalt hussal, megtört kendermaggal táplálltatnak; néha hangyatojást és lisztférget is kapnak. Sokan, különösen faluhelyeken, őszszel szeretik szobákban a veresbegyet, mert ott szabadon repkedve, rövid idő alatt egészen kipusztítja az alkalmatlan legyeket, s nem sokára ugy megszokik és megszelidül, a mint csak madártól telhetik. A veresbegyet kivánesisága és gondatlansága miatt könnyü megfogni. Mikor őszkor költözőben vannak, örömest időznek az erdők szélein és kertek sövényein, hol sokat elfognak közölök.

Különösen kedvelik e madarakat Tirolban. Midőn a tiroli földmives az erdőben télre fát vág, a hasogató fejsze viszhangjára a veresbegy oda száll a legközelebbi fatörzsökre ül, s köszönti a favágót s vele társalog. Ha a tiroli gyermek veresbegyet fog, az a családban igen hamar otthonossá lesz. S ha a férfiak az asztal körül ülnek, s a nők rokkája pereg, akkor a veresbegy a kályhaszélen, vagy a képen a szobasarokban guggolva gyönyörüen, mondhatni csodaszépen énekel.

Néha a veresbegy télen át is megmarad nálunk, ha vagy az elköltözést elmulasztotta, vagy akkor beteg vagy fogva volt, s ekkor önkényt bevonul az emberek lakába, és befogadva a vendégszeretetért hü ragaszkódást tanusít védője iránt.

65. A madárka és a gyermek.

Madárka. Kedves gyermek! te megfogni kivánsz ugy-e engemet és kalitkába bezárni.... Ily kőszived hogy lehet? Látod, nekem jó anyám van, ki miattam bánatában majd egészen eleped, nélkülözve engemet.

Gyermek. Én nem bántalak, madárkám, én tőlem nyugtod lehet. Csak vigyen hát jó anyádhoz a gyermeki szeretet. Tollasodjál, tanulj szállni, tanulj szép dalt hangicsálni, mit nekünk majd erdei társiddal fogsz zengeni.

66. Talány.

Ha a nyár visszajő, én is
Visszatérek a mezőre;
Nem maradok én sem némán
A madarak énekére.

Nekem sem fészkem, sem hazám,
Nem hoz nyugtot sem nap sem est;
Magzatimat mások mégis
Fölnevelgetik örömest.

Ha olvasni, irni tudnék,
Ide jegyezném nevemet;
Oh, de hisz ez fölösleges:
Szavam elárul engemet. *)

67. A madarak.

A tyúk, gólya, sas, bagoly, holló, pacsirta, pinty, fecske, papagáj, galamb, strucz,

*) Első nyelvgyakorló és Olvasókönyv 77. sz.

páva, lúd stb. madarak. Tollas testök és piros meleg vérök van. Tojnak, s a tojásból kelnek ki fiaik. A madaraknak csőrük, két szárnyok és két lábok van.

68. A béka.

Tavaszkor látni az álló- vizekben gyakran oly állatocskákat uszkálni, melyek halaknak látszanak, de nem azok. Testök tojásalakú és a mogyorónál kisebb, meglehetős hosszú mozgékony fark nyulik ki belőle, melynek segítségével a vizben ide s tova sebesen mozognak, ritkán egyedül, hanem csoportosan. Ezek porontyoknak neveztetnek; és ha vizsgáljuk, alig hiszszük el, hogy ezek azon békáknak fiai, melyek a fűben ugrándoznak és kuruttyolnak, s melyeknek farkaik nincsenek de van négy hosszú lábok, melyeknek ugrás és uszás közben jó hasznát veszik. És mégis ugy van. A békatojás — vagy inkább békapete — a vizszinén fekszik, s a nap melege által költetik ki. Ebből lesz az ugynevezett poronty, s első tápszerét a vizben keresi. Egy hónap mulva már más alakban tűnik föl. Hátul mind a két oldaláról lábai nőnek s farka mindegyre rövidebb lesz. Második hónap mulva már első lábai nőnek, s farka elenyészik, a bőr leválik a testéről és a porontyból béka lesz, mely

többé nem csak vizben, hanem fűben, bokrok alatt, sőt fákon is keresi tápszerét.

A béka élénk, virgoncz állat s több lábnyi távolságra elugrik. Szép tavaszi éjszakákon százanként versenyeznek a kuruttyolás- és brekegésben s oly hangosan, hogy lármájok messzire elhallik. Legelőször megszólal a zöld vagyis a levelesbéka, mely a békák közt legkisebb, de legszebb; fölső része világos zöld, alsó része fehéres sárga, fekete oldalcsíkocskákkal. Örömest ül a fák lombjain, s midőn brekeg, torkán egy diónyi nagyságú hólyag támad. Később kezd brekegni a réti- vagy kertibéka, jóllehet téli álmából előbb ébred föl mint a levelesbéka. Ennek sokkal nagyobb teste sárgásbarna, fehéres foltokkal és hátán fekete csíkokkal. A füves kertek és veteményes földek legkedvesebb helyei: ott leskelődik. Ha bogarat lát, mozdulatlanul ül, mig közel jő hozzá, s ekkor villámsebességgel rohan reá, kinyujtja nyálkás, tapadós nyelvét, s lenyeli a nélkül, hogy megrágná.

A vizi- vagy kecskebéka legkésőbben kezdi brekegését, de azután legnagyobb lármát csinál. A három között ő legnagyobb, fölső részén fű-szinü, fekete foltokkal és a hátán három sárga csíkkal, alsó részén fehéres fekete foltos. Igen falánk, nem elégszik meg csupán legyekkel és pillangókkal, hanem csi-

gával is táplálkozik, legjobb ugró a békák között. Sokszor a partról a tóba egy ölnyi ívet is ugrik. A rétibéka és vizibéka megehetők. A hátulsó czombjaik tápláló s könnyen emészthető eledelt adnak, s majd ugy izlenek, mint a csirkehus. A levelesbéka időjós is; mert lármázni szokott, ha eső közeleg.

Egy béka sem kártékony; sőt hasznosak, mert az alkalmatlan legyeket és szúnyogokat ezrenkint elfogdossák. Azért pajkosságból soha se kinozzuk azokat, se meg ne öljük. Adott Isten azoknak is ellenséget, mely tör rájok mint ők a legyekre és szúnyogokra. Legnagyobb ellenségök a hosszúlábú gólya, s annak rokonai: a daru, gém s a dobosgém (bölönbika).

Minthogy a békák nem vándorolhatnak el, ha a tél elérkezik, iszapba ássák magokat, s ott megdermednek, mig a tavaszi nap őket ismét fölébreszti.

69. A gyík.

A gyík arasznyi hosszú, orsóidomu, pikkelyekkel és paizszsal fedett teste van. Feje széles és csaknem négyszögü. Az állán és ínyén sok foga van, nyelve hosszú és hegyes; szája igen széles. Fülei a fej hátsó részén vannak, de fülcsigái nincsenek. Nyaka kurta

és vastag, a deréktól alig megkülönböztethető; dereka hosszú, s hegyes farkba végződik. Négy lába van, s mindegyikén lábujjai éles karmokkal. A gyíkot leginkább láthatni nyáron tövisbokrok, kőrakások és épületdüledékek között, hol örömest sütkőzik. Ha közelebb jő hozzá az ember, azonnal fut s elbujik. Élelme légy, szúnyog, bogár, tücsök; hónapokig is eltűri az éhséget. Késő őszszel mélyen bemászik a földbe, nagy fák odújába s egész télen át alszik; előbb bőrét leveti, azaz: megvedlik. Tavaszkor ismét eléjő lyukából. Farkát könnyen elveszti, mely azonban ismét megnő. A gyík egyátalában nem mérges; harapása alig hat a bőrön keresztül, s épen nem veszedelmes. Ez ártatlan állatkától tehát legkevésbbé sem kell félni, s ennél fogva pajzánságból ne üldözzük, se meg ne öljük.

70. Az úszómászók (hüllők).

A békák-, kigyók-, gyikok-, krokodilok-, és tekenősbékáknak piros hideg vérök van: Minthogy ezek nagyrészint majd szárazon, majd vízben tartózkodnak, úszómászóknak, vagy kétlakiaknak neveztetnek. Mozgásuk többnyire csúszó-mászó vagy ugráló.

71. A pisztráng.

A gyermekek örömest mulatnak a tiszta patakokban s nézgélik a halakat, melyek a vizben vidáman uszkálnak. Föntebb a patak partján ül a halász; kezében tartja a horgot, szigonyt, s szeme a vizre van szegezve. Ha a horog fonala megrándul, hal függ s hánykolódik a fonalon. Ekkor oda futnak a gyermekek, hogy lássák a halat.

Mily szép hal! pikkelye fénylik mint az ezüst. Fölül a háta kevéssé barnás, fekete pontokkal; oldalai sárgásak, a hasa fehér, kék gyürűcskékbe foglalt szép piros pettyekkel.

Ez pisztráng, mond örömmel a halász. Nézzétek, még most ist lélekzik kopótyuin, itt a fejének mindkét oldalán; de szeme már meredt. Hat úszószárnya van; kettő kopótyúja födele mellett, kettő a hasán, egy a hátán, s egy villaidomu szárnya a farkán. Nézzétek a szájában hegyes fogait mindkét állának szélén, még ínye s nyelve is fogakkal van megrakva. A pisztráng fogai erősek, nemcsak a szúnyogot, legyet és férget emészti meg, hanem a kis halakat is. De tegyük be a vizzel teli dézsába, mert csak vizben élhet meg a hal, kivüle nem sokára meghal.

A pisztráng csak fris és tiszta vizű patakok-, folyamok- és tavakban elődik. Nyil-

sebességgel halad a vizben. Finom hallása, látása és éles szaglása van. A mint a vizparton valakit észrevesz, azonnal elrejti magát. Midőn legyet les, hirtelen fölszökken jó magasra a viz fölé.

A pisztrángnak jól megadják az árát; mivel husa finom és jóizű.

72. A halak.

A pisztráng, ponty, csuka, harcsa, kecsege, lazacz, hering, ángolna, mind halak. Kopótyújokon lélekzenek, úszószárnyukkal teszik magukat mozgásba, s csak a vizben élhetnek. Vérök hideg, csontvázuk porczogók- és szálkákból áll. A halak takaróját legnagyobb részt pikkelyek teszik, melyek legtöbbnyire fénylenek mint az ezüst. A halak igen elszaporodnak és pedig tojások által, melyek ikrának neveztetnek.

73. A cserebogár.

A cserebogár teste fej-. mell-, hátsórész- és tagok- vagy izekből áll.

Fején két mozdíthatlan szeme van szemhéj nélkül, két tapogató-szarva (csápja) és a szája az evőeszközökkel.

Melle három, hátsó része hat gyürűből áll (gyürűs állat), és menetelesen hegyesen végződik. Mindkét oldalán háromszögü fehér folt látszik. Szárnytakarója barna-veres.

A cserebogár tojásaiból pondrók (pajorok) kelnek ki. Ezek növénygyökerekkel táplálkoznak s ezért károkat tesznek. Minden évben hámlanak. Negyedik nyáron mélyen beássák magukat a földbe, és hernyókká lesznek, melyeken a cserebogár alakja már világosan fölismerszik; végre ősz felé, vagy csak tavaszkor kiképzett cserebogarakká változnak át, melyek kezdetben puhák és fehéresek. Májusban a földből fölfelé törekesznek, s aztán napfényre jönek s falevelekkel élödnek,

Nap lementekor vigan repdesnek; a zajt, zsibongást szárnyaik zörgése okozza. A cserebogár élete legfölebb két hónapig tart. E rövid idő alatt gyümölcs- és erdei fákon érzékeny károkat tesznek. S ezért szükséges öket közös erővel összegyüjteni és kiirtani.

74. A koldus gyermek.

Egy este egy gyermek a a malomba ment koldulni. A molnár, ki embereivel ép az asztalnál ült, különben jószivü ember volt, de a fiatal koldusokat nem szenvedhette. Azért igy szólította meg a gyermeket: Ily fiatal ficz-

kóknak nem adunk semmit, dolgozzanak és tanuljanak. Vajjon jársz-e iskolába? Hadd halljam mit tudsz! Találd ki, mi ez:

„Egy picziny de elszánt katonát ismerek, a kinek szuronya csupa tűz és méreg. Sátrából naponkint kiszáll a csatára, de télnek idején soha el nem hagyja. Ostrommal veszi be a legszebb várakat, a miket hegyeken völgyeken találhat; betör a pinczékbe s ott arany kehelyből a legjobb, legédesb mustot hörpöli föl. Aztán finom liszttel rakja meg markait, s abból építi föl éléskamrácskáit: ez apró kamrákba édes mustot tesz el, s télre igy látja el magát eledellel. Ha mindenki olyan szorgalmatos volna, télen, nyáron annyi ember nem koldulna!“

Mire a gyermek felelvén mond: „A picziny katona a méhecske, és a mérges szurony fullánkja, sátora a köpű. A váracskák a virágok s a pinczék bokrétáik, s a kelyhek a virágkelyhek, s a must a bennök létező édes nedv. A liszt a finom virágpor, s a kezek a méhecske lábai; a kamrák maguk a sejtlyukak, s a must a méz, melyet a méhecske a virágból gyűjt s télre megtakarít.

Helyesen, mond a molnár; mivel mégis tanultál valamit, kapsz te is egy kis vacsorát.

75. A gyermek és a méh.

Gy. Ejnye, hogy meg vagy már rakva s még sem elég a lakoma! Hagyd csak el a fa virágát, tudom megadod az árát!

M. Tán biz azt hiszed, hogy csupán nyalánkságból járok e fán? S mérő unalomból hordom e nagy terhet lábaimon? Még eddig alig ismeréd a méheknek bölcseségét; ők mind közre munkálkodnak, hogy szükséget ne lássanak! társadalmok jólétére fárad, izzad mindegyike. Ha jó polgár akarsz lenni, ne röstelj hozzánk benézni: lásd mint engedelmeskedünk azon egynek, a ki fejünk.

A fiú még ottan állá a nélkül, hogy egy szót szólna; s az őrök a kis méhecskét ajtajukon beereszték.

A tücsök és méhek.

Egy dologtalan tücsök kóborolni ment; s a kis méhecskék előtt arról énekelt, hogy a tücsök milyen szegény s a hörcsök milyen dús legény.

A méhek meghallgaták gyászos énekét, többen meg is könnyezék árva életét, köpüjökben leülteték s mézzel jól megvendégelék.

Jóllakott már a tücsök, szerte széttekint, végig nézi a köpűt, egy nagyot köhint, nagyot sohajt, ismét köhög s kihallgatásért könyörög.

Haljuk, halljuk! zúg a nép, — föláll a tücsök, minden harmadik szava „a dús hörcsökök,“ — s látván, hogy egykedvü a nép, két hallgató vállára lép.

És rivalg: hogy a kövér höresökök faját, mint a számtalan bogár eleven baját, ki kellene pusztítani s buzájokat fölosztani.

E beszédre a **herék éljeneztenek**. De a jámbor dolgozók igy feleltenek: Kaparj kurta! neked is lesz. Ebszerzemény kutyául vesz!!

76. A selyembogár.

Látjuk nyáron a szép tarka pillangókat, lepkéket ide s tova repkedni, és sokszor hiába futkosunk utánok. Ezen pillangók hernyókból lesznek. Igy nevezzük a pillangók tojásaiból kimászó nyü-alakokat. Ezek bábokká változnak át. A hernyók igen falánkok (nagyehetők), s azért a fákban és növényekben sok kárt tesznek. De azon hernyó, mely a fehér szederfa leveleivel táplálkozik, a leghasznosabb állatok közé tartozik. Ezt közönségesen selyembogárnak (selymérnek) nevezzük, és azon lepkét, mely a hernyóból lesz, selyemfonónak, Ez néhány nap alatt 300—500-at tojik, melyek csak akkorák, mint a kölesszemek; és mintegy hét nap alatt a melegség kikelti őket. A hernyó eleinte csak $^1/_4$ hüvelyknyi hosszú, de igen gyorsan nő. Mintegy húsz nap mulva magát beköti, mire 3—4 nap kivántatik; azután bábbá lesz. A báb selyemtakarója (selyemgubó) 1000—2000 láb hosszú fonalból áll, mely csodálatos módon

van összegombolyítva, és ragadós nedvvel megszilárdivta. Ha a báb kifejlődésére a szükséges időt meghagyjuk, akkor a lepke átrontja a takarót. Ez a legéktelenebb lepke fehéres homályos barna hullám vonalakkal, s az előszárnyakon szinte barna foltokkal. Csak azon lepkéket engedjük kimászni, melyeket tenyésztésre akarunk használni, mivel különben a fonatot nem könnyen gombolyíthatni le, minthogy a fonalat a kibuvó lepke megszaggatja. A selyemtojások többnyire sütőkemenczébe tétetnek, hogy a meleg a bábokat megfojtsa. Azutan a fona nagy gonda- es ügyességgel legombolyíttatik. Egy font selyemhez mintegy 2000 báb szükséges. Ausztriában legtöbb selyem tenyésztetik déli Tirolban. Nálunk kevés nyoma van.

77. A hernyók.

Örzsike egy este anyjával az erdőn ment keresztül. Az út mellett volt egy csalánbokor s ezen néhány hernyó. Nézze csak ez utálatos férgeket! kiált föl Örzsike. Csakugyan azok, mond anyja; de nem lesznek mindig ilyenek; hozz csak néhányat magaddal haza és tartsd jól.

Örzsike utánok nyúl, de azonnal jajgatva rántja vissza kezét, nem figyelt arra, hogy

a csalán csíp. Meggondolja tehát magát, s kihúzza zsebéből kendőjét, kezére tekergeti s vigyázva szakasztja le a csalánt. Örömmel viszi haza a hernyókat, beteszi a csalánnal együtt egy nagy üvegbe, papirost köt föléje. s apró lyukakat szúr a papiroson, hogy fris levegőt kapjanak.

Öt napig folyvást vendéglé hernyóit a kis leány, s örömmel nézé, mily mohón emésztik meg a betett eleséget. Hatodik nap is akar nekik élelmet betenni; azonban csodálatos dolog! a mint a papirost elekarja venni, a hernyó mind rajta függ, és oly erősen, mintha oda voltak volna enyvezve, de a hernyók hosszúkás gömbölyű bábok lettek. Éltek s ide s tova mozogtak.

Ismét eltelt néhány hét, midőn Örzsike üvegét megnézte, s mit látott? Ekkor már az üvegben merő szép tarka lepkék voltak. Egy lepke még bábtakarójában volt, de lábaival gyöngéden szétnyomá azt és belőle kibujt. Kis szárnyai össze voltak tekergetve mint egy darab papiros. Sebesen fölfutott az üvegen, és a papirosra függedt. Szárnyai lassanként kifejlődtek s egy negyedóra mulva tökéletesek lettek. Örzsike kitevé az üveget a kertbe. fölnyitá s a lepkéket szabadon bocsátá. Ha ezután a kertben ide s tova sétálgatott, s hasonló lepkét látott. mindannyiszor

örvendett s gondolá: Te is bizonyosan az én üvegemből való vagy!

78. A pók.

Ezen állat testének néhány bibircsóiból vékony szálakat fon. Ezen szálak finomságuk miatt szabad szemmel alig láthatók. Figyeljünk csak jól azon ügyességre, melylyel a pók a számtalan szálakat egybefonja; a mint futva vagy függve ezeket meghosszabbítja, azután ismét összegöngyölgeti s magát a magasra fölhúzza. Mikép igazgatja el és méri meg hátulsó lábaival a szálakat, s készít magának leshelyet, hogy prédáját elkaphassa, ezt láthatta mindenki.

A mi a pókot utálatossá teszi, az külseje és azon vélemény, hogy mérges. Igen is, né melyikök, mint p. a keresztpók, csakugyan mérges, de az emberre nézve nem veszedelmes. Nincs okunk félni a póktól, s azért esztelenség némely fiuk- vagy leányokban azon nyugtalanság, melyet a pók megpillantására elárulnak. Jobban tennék, ha a pókhálót olyan helyekről, hova nem illenek, lesöprenék. Mert jóllehet a pókok sok alkalmatlan bogarat elpusztítnak, mégis inkább el lehet tűrni néhány legyet vagy szúnyogot, minthogy ablakainkon vagy falainkon pókhálók lebegjenek.

A pókot időjósnak is használják; mert oly felettébb érzékeny minden legcsekélyebb légváltozás iránt, hogy több nappal előre tudja: meleg, hideg, derült vagy borús idő lesz-e. Tapasztalás szerint fürge munkálkodást visz végbe a pók hálóján, midőn szép, derült időt érez, ellenben a borús, zivataros idő előtt kuczkójába vonul, s hátat fordít annak kijárása felé.

79. Az izállatok (bogarak).

A cserebogár, méh, darázs, hangya, hernyó és lepke, selyembogár, légy, szúnyog, tücsök sat, izállatoknak neveztetnek.

Vagy fejök és mellök, vagy mellök és hátsórészök közt rovátkáik (gyürűik) vannak, miért is rovaroknak s gyürűs, állatoknak is neveztetnek. A fejökön tap van, s ezzel tapintanak. — Lába legtöbbnek három pár és szárnya 1—2 pár. Csaknem mindnyájan tojnak s leginkább növényekre, melyekkel a kikelt kicsinyek táplálkoznak.

80. A földgiliszta (esőkukacz).

Ha meleg eső után a kertbe megyünk, látunk a földön ide s tova mászkálni vereses férgeket. Eső előtt nem voltak láthatok, mivel

a földben tartózkodtak, de most kibujtak, minthogy a nedvességet szeretik. Ezen állatkákat **földgiliszták**nak nevezzük.

A giliszta teste mintegy két hüvelyknyi hosszú, hengerded, csaknem oly vastag mint egy tollszár s mindkét végén hegyes. Ha a gilisztát szorosan vizsgáljuk, ugy találjuk, hogy teste merő karikákból áll. Ezen karikáknál fogva kinyujtózik, s összehuzódik, és igy helyéből mozdulhat.

Termő földdel és rothadt levelekkel táplálkozik. Megeszi a fiatal növény finom gyökereit is; őt pedig a tyúkok és egyéb állatok emésztik föl.

81. A nadály vagy piócza (vérszipó).

Teste mintegy 3—6 hüvelyk hosszú, laposos-hengerded, s bőre szembetünőleg gyürőzött. Ez fölül barnafekete vagy barnazöld, 6 rozsdaveres, feketefoltos hosszú csikkal; alul szürke és feketés foltokkal. Feje és dereka össze vannak nőve. A nadály testének mindkét végével tapaszkodik. Egyik végén van a szája, melylyel harap s aztán vért szí, ezért nevezik vérszipónak is. Feje széle körül van alig látható tiz fekete szeme. A nadály kigyódzó mozgással uszik, s szájával fogódzva és testét maga után rántva mászik. Leg-

inkább álló vizben él, s vérrel táplálkozik, mit halak, békák- és más állatokból szí ki. Gyúladásokban sokszor használnak az orvosok nadályokat, oly formán, hogy a beteg testrészre illesztik, s kiszivatják velök a fölösleges vért. Azért gyógyszertárakban mindig kaphatók. Sokáig eltarthatni őket tápszer nélkül is, ha rendesen tiszta vizzel láttatnak el.

82. A csiga.

Ha tavaszkor és nyárban langyos eső esik, s reggel kimegyünk a kertbe, mezőre vagy erdőbe, számos csigára akadunk, melyek az utakon mászkálnak. Különösen föltünő a barna földi csiga héj nélkül, mely elég vastag és hosszú. Ha szorosabban megvizsgáljuk, látni fogunk fején négy csapocskát, melyeket mint annyi szarvat kinyujt. A két fölső hosszabb és vastagabb; melyeknek lapos gömbölyü előrésze közepén fekete pontok láthatók.

Ha az ember e szarvacskákat csak kevéssé is érinti, vagy csak hozzájok közeledik, azonnal behúzza azokat a csiga. Ezek az ő tapogatói (tapjai). Teste előrészének jobb oldalán van egy nyilás, melyen lélekzik. Teste szélén sárga szegély nyúlik lefelé; hasa fehéres-sárga; egész teste pedig nyálkás é puha. Érintésre gömbalakba húzza magát össze.

Lassan szokott mászni, s utján nyálkás nyomot hagy maga után.

Némely csigának gömbölyű tekercses héjuk (csigaházuk) van hátukon, s ha a csigát érintik, azonnal e házába húzza vissza magát. Ilyen a barnás kerti csiga, mely meg is ehető, sőt sokan csemege gyanánt élvezik.

A csigák tojásaikat a földbe rakják. A fiatalok egészen hasonlítnak az öregekhez s azok is hordoznak már hátaikon házacskákat. Ez velök nő és megkeményedik. Télen a csiga behúzza magát házába s nyilását betapasztja.

Talány.

Tarka-barka a háza,
Maga szarvas állatka,
Bárhova megy sétálni,
Házát a hátán viszi.
Ha megérinted szarvát,
Házába vonja magát.

Nem nehéz kis talányka,
Ki fejti meg, hogy mi a? . . .